

КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Вікторія Балакірева

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Анотація:

У статті обґрунтовано доцільність критеріального підходу в підготовці майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів. Для розкриття сутності критеріального підходу доцільно виконати такі завдання: розширити понятійний апарат, виявити механізм і сконструювати критеріальну основу. Методи критеріального оцінювання відрізняються від традиційних. Останніми роками в педагогіці йде процес переосмислення системи оцінювання навчальних досягнень студентів. Для вимірювання реального стану підготовленості майбутнього вчителя початкової школи до організації трудової діяльності молодших школярів і динамічності змін у дослідно-експериментальному навчанні ми розробили такі компоненти: мотиваційно-вольовий, когнітивний, процесуально-операційний, контроль-оцінний, результативний. У контексті дослідження підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації трудового навчання школярів ми розуміємо як процес, що забезпечує студентам оволодіння методами і прийомами педагогічної діагностики у вищій школі й охоплює, крім фахової, ще й методичну підготовку з трудового навчання.

Ключові слова:

критерії; компоненти; початкова школа; майбутній учитель; трудове навчання.

Аннотация:

Балакірева Вікторія. Критеріальний підхід в підготовці майбутніх учителів к організації трудового обучения младших школьников.

В статье обоснована целесообразность критеріального підходу в підготовке будущих учителей к организации трудового обучения младших школьников. Для раскрытия сущности критеріального підходу необходимо решить ряд задач: расширить понятийный аппарат, выявить механизм и сконструировать критеріальную основу. Методы критеріального оценивания отличаются от традиционных. В последние годы в педагогике идет процесс переосмысления системы оценивания знаний студентов. Для измерения реального состояния подготовленности будущего учителя начальной школы к организации трудового обучения младших школьников и динамичности изменений в опытно-экспериментальном обучении мы разработали следующие компоненты: мотивационно-волевой, когнитивный, процессуально-операционный, контроль-оценочный, результативный. В контексте исследования подготовку будущего учителя начальной школы к организации трудового деятельности школьников можно понимать как процесс, обеспечивающий студентам овладение методами и приемами педагогической диагностики в высшей школе, включая, кроме профессиональной, еще и методическую подготовку по трудовому обучению.

Ключевые слова:

критерии; компоненты; начальная школа; будущий учитель; трудовое обучение.

Resume:

Balakireva Viktoria. Criterial approach to preparing future teachers to organization of labour training for junior schoolchildren.

The article substantiates the expediency of a criterial approach for training future teachers for organizing labour training for junior schoolchildren. To reveal the essence of the criterial approach, it is advisable to solve a number of tasks: to expand the conceptual apparatus, to discover the mechanism and to construct a criterial basis. Methods of criterion evaluation differ from traditional ones. In recent years, in pedagogy there is a process of rethinking the system of assessing academic achievements of students. To measure the real state of preparedness of the future teacher of primary school for the organization of labour training of junior schoolchildren and the dynamism of changes in experimental training, we developed the following components: motivational-volitional, cognitive, procedural-operational, control-evaluation, and effective. In the context of the study, the preparation of a future primary school teacher to organize labour training for schoolchildren can be understood as a process that ensures students master the methods of pedagogical diagnostics in higher education, and includes, in addition to professional training, also methodological training on labour training.

Key words:

criteria; components; primary school; future teacher; labour training.

Постановка проблеми. Теоретичний аналіз наукової літератури переконує, що загалом проблему розроблення професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, який працює в дошкільній і початковій шкільній ланках освіти, потрібно розв'язувати з позиції цілісного підходу до розгляду педагогічної діяльності як діяльності, спрямованої на створення умов для неперервного розвитку дитини з урахуванням загальних завдань і наступності цих суміжних освітніх ланок. Цей погляд на проблему спирається на гармонійне поєднання тих критеріїв класифікації педагогічних умінь, які висували різні науковці – природу педагогічної діяльності й потреби особистості та суспільства.

Випускати висококваліфікованих фахівців можна тільки за умов суворого дотримання й виконання державних стандартів освіти та

нормативних документів Міністерства освіти і науки України, а також технологічного режиму побудови навчального процесу на всіх етапах життєвого циклу – від прийому студентів до навчального закладу й до їхнього випуску. Вимоги сьогодення диктують необхідність у постійному оновленні змісту освіти, у розробленні нових навчально-методичних комплексів, пошуку нових інноваційних технологій як навчання, так і контролю за успішністю навчально-виховного процесу для якісної підготовки майбутніх учителів до організації трудової діяльності молодших школярів. Контроль за успішністю навчально-виховного процесу з підготовки майбутнього вчителя початкової школи передбачає постійний моніторинг досягнутих результатів і зіставлення їх з очікуваними результатами в якісному та кількісному відображенні на основі визначених

компонентів, критеріїв і показників рівнів оволодіння навчальним матеріалом і розвитку професійних якостей фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні підходи до висвітлення проблем моніторингу якості освіти відображено в дослідженнях таких відомих вітчизняних науковців, як В. Андрущенко, В. Бех, В. Кремень, Г. Падалка, О. Щолокова та ін.

Науковці Н. Авалуєва, А. Жалдак [2] виділяють кілька видів критеріального оцінювання ефективності педагогічної діяльності: «оперативне», «динамічне» й «моніторингове». В. Якунін уважає критеріями оцінки ефективності навчання та виховання зміст і рівень сформованості основних умінь у процесі професійної підготовки [5, с. 24]. З. Курлянд трактує критерій як мірило оцінки та необхідну й достатню умову вияву або існування якогось явища чи процесу [3].

З огляду на викладене вище, можна твердити, що критерій оцінки ефективності підготовленості майбутніх учителів до педагогічної діагностики – це міра (ступінь) вияву ознаки, що характеризує ефективність підготовки до професійно-педагогічної діяльності [4]. Однак аналіз психолого-педагогічної літератури вказує на наявність певних розбіжностей у підходах і визначеннях компонентів, критеріїв і показників професійної підготовленості майбутніх учителів початкової школи.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування доцільності критеріального підходу в підготовці майбутніх учителів до організації трудової діяльності молодших школярів. Для розкриття сутності критеріального підходу доцільно виконати такі завдання: розширити понятійний апарат, виявити механізм і сконструювати критеріальну основу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для з'ясування ступеня підготовки студентів до організації трудової діяльності молодших школярів передусім необхідні знання з теорій вимірювання, оцінювання, педагогічної експертизи, елементів теорій моделювання й ухвалення рішень, методів індивідуального та групового оцінювання, а також умінь відбирати змінні норми, формувати системи показників і критеріїв, аргументувати вибір процедур, будувати системи алгоритмів, моделювати прогностичні результати, тобто формулювати гіпотезу, робити вибірку.

Щоб з'ясувати сьогоденний стан цієї проблеми, ми звернулись до 47 вчителів початкової школи методичних об'єднань міста Одеси з проханням відповісти на запитання розробленої нами анкети.

Анкета

1) Як Ви розумієте поняття «організація трудової діяльності»?

2) Чи вважаєте Ви необхідною трудову діяльність для учнів початкової школи?

3) Як Ви підходите до трудової діяльності молодших школярів на уроках?

4) Які види, форми й засоби трудової діяльності Ви використовуєте?

5) Які труднощі, на Вашу думку, є в застосуванні трудової діяльності в початковій школі?

Опитування вчителів засвідчило, що тільки 1 учитель (14,2%) надав повне, чітке й обґрунтоване формулювання поняття трудового навчання; 57,1% опитаних ототожнюють трудову діяльність з працею; решта вчителів (28,7%) пояснили поняття на конкретних прикладах.

85,8 % респондентів вважають організацію трудової діяльності нагальною потребою сучасної школи, 14,2% вказали, що організація такого навчання потребує багато часу та зусиль, які не завжди виправдовують себе.

Серед труднощів, з якими стикаються вчителі, були названі: брак позитивної навчальної мотивації учнів у навчанні (85,7%), що не забезпечує ефективності у виконанні завдань; необхідність у виділенні індивідуальних особливостей учнів і розподіл їх за типологічними групами (42,8%); організація групової роботи (71,4 %); організація самостійної роботи (42,8 %); брак часу на підготовку матеріалів (100%).

Відповіді на питання анкети «Які форми організації навчання, крім уроку, Ви використовуєте?» виявились такими: 76,0% опитаних педагогів використовують заняття в групі подовженого дня; 18,0% – заняття в гуртках; 43,3% – уроки-ігри (захисти проєктів, уроки-мандрівки); 12,0% – навчальні екскурсії. Як бачимо, педагоги здебільшого усвідомлюють необхідність введення в навчальний процес комплексу різноманітних форм організації навчання, адаптованих до умов школи й вікових особливостей учнів: різні типи уроків, консультацій, конференцій, співбесід тощо для подолання нівелювання в організації процесу навчання.

Як показало опитування, найчастіше вчителі застосовують у роботі такі словесні методи: бесіди (44,0%); ігри (60,0%); розповіді (14,0%); диспут (1,7%). Серед наочних методів учителі назвали: картини, ілюстрації, малюнки (93,3%); таблиці (14,0%); демонстрації (21,3%); презентації (21,3%); схеми (1,0%). Серед практичних методів було названо ручну працю (36,7%).

Тенденція залишкового фінансування освіти з боку держави призвела до того, що в багатьох школах немає можливості оновити кабінети, закупити нове обладнання, відчувається нестача наочності. Усе це негативно позначається на якості навчання, зниженні інтересу молодших школярів до уроків. Наше дослідження підтвердило зазначену тенденцію й показало, що лише 29,0% опитаних педагогів оцінює оснащеність навчального процесу зі свого предмета як гарну; 61,0% оцінили оснащеність як задовільну, а 10,0% – як «скоріше незадовільну, ніж задовільну».

Методи критеріального оцінювання відрізняються від традиційних. Останніми роками в педагогіці йде процес переосмислення системи оцінювання навчальних досягнень студентів. Є очевидним, що одним із завдань вищої школи повинно стати створення умов, що сприяють прагненню до самоосвіти, самопізнання особистості, а також розвитку мотивації досягнення успіху. Традиційне оцінювання здійснюється в два кроки. Робота спочатку умовно оцінюється в п'ять балів (за національною шкалою), які потім починають знижуватись (мінус за кожен виявлену помилку). У критеріальному ж оцінюються рівні досягнень студентів (зокрема й мінімальні), що відповідають кожному балу. Важливо, що всі бальні шкали починаються з нуля. Це робить очевидним, що оцінюється не особистість студента, а його діяльність. Зауважимо, що критеріальне оцінювання не передбачає відмову від цифрової, формальної оцінки, від бальної системи. Головне, щоб кожний бал був змістовно наповнений і ним позначався конкретний рівень досягнень.

З філософського погляду, критерії як певні норми і правила дають змогу оцінити кожний окремий крок, не розглядаючи загалом професійно-педагогічну діяльність. Критерії не фіксують найбільш перспективні й продуктивні принципи та способи дії, а тільки виражають об'єктивні закони й логіку розвитку явища.

Одна з найважливіших вимог до педагогічного експерименту – визначення міри (критерію) тієї властивості, на аналіз якої спрямовано дослідження, тобто критерію валідації. Таким критерієм на практиці найчастіше слугують:

– об'єктивні біографічні дані (стать, вік, обрана спеціальність, вступ до вищого закладу освіти тощо);

– показники успішності, що найчастіше постають критеріями рівня знань, мірою тестів здібності до навчання, тестів інтелекту;

– результати реальної діяльності (для учнів і студентів – виконання під час практики професійних завдань, створення економічних

плакатів, кросвордів, написання бізнес-планів тощо);

– контрольні випробування знань і вмінь;

– дані інших методик і тестів, валідність яких (тобто придатність до вимірювання того, що вони планують виміряти) є визнаною

Критерії оцінювання підготовки студентів ЗВО до організації трудового навчання слід добирати з огляду на загальні принципи функціонування сучасної системи освіти; її спрямованість на якість і позитивний результат; динаміку змін мотивів до навчання; динаміку навчальних досягнень студентів.

Для того, щоб встановити ступінь відповідності, наближення реального стану до норми, ідеалу, критерій повинен бути розгорнутим, розчленованим, тобто він повинен містити в собі певні компоненти, якісь одиниці вимірювання, що дають змогу «заміряти» дійсність, зіставляти її з нормою.

Зауважимо, що компоненти можуть бути індикаторами, які варто розглядати як доступні спостереженню й вимірюванню характеристики досліджуваного явища.

Тому критерій оцінки ефективності, з одного боку, – це інструмент для визначення, виявлення факту наявності або відсутності ефективності застосування педагогічної діагностики в підготовці до професійно-педагогічної діяльності, а з іншого – правило, що дає змогу визначити, наскільки, якою мірою професійно-педагогічна діяльність є ефективною в організації трудової діяльності майбутніх учителів початкової школи.

Отже, серед особливостей критеріального підходу можемо виділити такі: оцінка освітніх досягнень студентів стає відкритою, більш об'єктивною, прозорою; такий підхід сприяє встановленню доброзичливих відносин між учасниками освітнього процесу; з'являється можливість рефлексії професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів; студент осмислює результати своєї навчальної діяльності; є можливість виділити окремі елементи роботи й оцінювати їх частинами; підвищується рівень навченості та якості освіти майбутніх учителів початкової школи.

Критеріальний підхід у системі оцінювання навчальних досягнень студентів надає інформацію викладачам, студентам, деканатам, ректорату про те, як йде процес навчання. Застосування критеріального підходу дає змогу студентам усвідомлено засвоювати знання, надає їм упевненості в собі, у своїх уміннях. Розроблені критерії співвідносять оцінку з самооцінкою, що дає змогу без конфліктів, об'єктивно оцінювати знання студентів.

За результатами аналізу наукових джерел ми розробили основні компоненти підготовки

до організації трудової діяльності учнів у навчально-виховному процесі початкової школи. У контексті нашої роботи критеріальний підхід передбачає дослідження, засновані на порівнянні реальних досягнень особистості з чітко визначеними, заздалегідь відомими всім учасникам навчального процесу критеріями, що відповідають меті й змісту початкової освіти та сприяють формуванню фахової настанови. Під критерієм сучасна наука розуміє істотну, відмінну ознаку, на підставі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація [1, с. 45].

Для вимірювання реального стану підготовленості майбутнього вчителя початкової школи до організації трудової діяльності молодших школярів і динамічності змін у дослідно-експериментальному навчанні ми розробили такі компоненти: мотиваційно-вольовий, когнітивний, процесуально-операційний, контрольньо-оцінний, результативний.

Мотиваційно-вольовий компонент. Першим компонентом підготовки до організації трудової діяльності студентів було визнано мотиваційно-вольовий компонент, що передбачає визначення мети й окреслення конкретних завдань. Ми поділяємо мотиваційно-вольовий компонент на мотиви та волю. Серед мотивів провідними є бажання, схильність і зацікавленість. Студент, який має схильність до певної діяльності (у нашому прикладі – навчальної), буде зацікавлений у розвитку й бажатиме досягти певних результатів. При цьому важливими є вольові стани: цілеспрямованість, наполегливість і рішучість, оскільки, яку б схильність до організації трудової діяльності студент не мав, він мусить виявити рішучість у досягненні результатів, цілеспрямовано та наполегливо йти до поставленої мети. Крім того, студент, на нашу думку, має продемонструвати такі вольові властивості на шляху до отримання знань, як самостійність, ретельність і активність. Демократизація процесу освіти сприяє: розвитку в учнів бажання вчитись; формуванню й розвитку в них позитивно спрямованої мотивації навчально-пізнавальної діяльності; формуванню відповідального ставлення до процесу та результатів власної трудової діяльності; розвитку творчих здібностей; зміцнює зв'язки між суб'єктами та об'єктами навчання; формує всебічно гармонійно розвинуту особистість, яка знає, до чого вона прагне в житті, і намагається повноцінно реалізувати себе в суспільному житті.

Когнітивний компонент. Процес досягнення мети розкривається через конкретний пізнавальний зміст, тобто через ті знання, які вже має особистість, і ті, що засвоюються (пізнаються). Наявність змісту в процесі

пізнавальної активності студентів дає підстави виділити в її структурі когнітивний компонент. Студент повинен отримати глибокі загальні й спеціальні знання навчального матеріалу й уміти застосовувати їх у своїй практичній, трудовій діяльності.

Процесуально-операційний компонент. У структурі підготовки до організації трудової діяльності учнів у навчально-виховному процесі початкової школи виділяється процесуально-операційний компонент. У ньому хотілось би особливу увагу звернути на вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати та систематизувати інформацію. Крім того, важливу роль відіграє адаптація та швидке включення в роботу (система базових знань і способів учіння, усі мислительні операції, здатність до самостійної перетворювальної діяльності – передбачення, домислювання, переконструювання, перенесення знань в інші умови, встановлення внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків, узагальнення).

Контрольно-оцінний компонент. Умовою досягнення позитивного результату будь-якої діяльності є здійснення контролю за її ходом і оцінювання отриманого результату. Контроль і оцінка – необхідна умова коригування процесу активності студентів в організації трудової діяльності для досягнення результату. Це є підставою для виділення в структурі організації трудової діяльності студентів контрольньо-оцінного компонента. Контроль повинен здійснюватись не лише з боку викладача, а й з боку самого студента (самооцінка та самоконтроль), а також з боку його однокласників (взаємоконтроль і взаємооцінка). Це допомагає дисциплінувати самих студентів і зробити процес навчання більш ефективним.

Результативність є необхідним компонентом організації трудової діяльності студентів. До результативного компонента входить творче відтворення, що є процесом реконструкції актуалізованого змісту в тій чи іншій формі: студент розробляє конспекти уроків початкової школи; студентові цікаві заняття з курсів професійно-предметної підготовки, він постійно їх відвідує й виконує всі завдання, запропоновані викладачем; уміння самостійно розробляти діагностичні завдання, спрямовані на виявлення якості освіти з трудової діяльності молодших школярів; уміння оцінювати успішність у навчанні молодших школярів.

Висновки. Наявність показників і критеріїв дає змогу визначити рівні організації трудової діяльності майбутніх учителів початкової школи й схарактеризувати шкалу оцінювання їх рівня. У різних галузях науки критерій розглядається як ознака, на підставі якої виробляється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь;

мірило оцінки, правило, що дає змогу зробити вибір. Критерії як певні норми й правила уможливають оцінку кожного окремого кроку, не розглядаючи професійно-педагогічну діяльність загалом. Критерії не фіксують найбільш перспективні й продуктивні принципи та способи дії, а лише виражають об'єктивні закони й логіку розвитку явища. У контексті дослідження підготовка майбутнього вчителя

початкової школи до організації трудової діяльності школярів розумілась як процес, що забезпечує студентам оволодіння методами і прийомами педагогічної діагностики у вищій школі й охоплює, крім фахової, ще й методичну підготовку з трудового навчання. Подальшу роботу в цьому напрямі вбачаємо в розробленні рівнів організації трудового навчання учнів початкової школи.

Список використаних джерел

1. Воронин А. С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике. Екатеринбург: ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2006. 136 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання, д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова; за ред. З. Н. Курлянд. 2-е вид. переоб. і доп. Київ: Знання, 2005. 399 с.
4. Савченко Л. О. Критеріальний підхід до з'ясування стану підготовки майбутніх учителів до педагогічної діагностики якості освіти. *Проблеми трудової і професійної підготовки в контексті національної стратегії розвитку освіти України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Слов'янськ, 9-10 жовтня 2015 р.)* / ред. В. В. Стещенко. Слов'янськ: ДВНЗ «ДДПУ», 2015. С. 52–54.
5. Якунин В. А. Педагогическая психология: учебное пособие. Санкт-Петербург: Полиус, 1998. 639 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Павленко А.І.

Відомості про автора:

Балакірєва Вікторія Анатоліївна

torri.kosenko@gmail.com

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса,
Одеська обл., 65020, Україна

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i20.2457

Матеріал надійшов до редакції 29. 05. 2018 р.
Прийнято до друку 13. 06. 2018 р.

References

1. Voronin, A.S. (2006). *Dictionary of terms on general and social pedagogy*. Ekaterinburg: GOU VPO UGTU–UPI. [in Russian]
2. Nikolaieva, S. Yu. (2003). *European-wide recommendations on language education: study, teaching, evaluation*. Kyiv: Lenvit. [in Ukrainian]
3. Kurlyand, Z. N., Khmeliuk, R. I., Semenova, A. V. et al. (2005). *Pedagogy of higher education*. Kyiv: Znanie. [in Ukrainian]
4. Savchenko, L.O. (2015). *A criterion approach to finding out the state of future teachers' training for pedagogical diagnostics of the quality of education. Problemy trudovoi i profesiinnoi pidhotovky v konteksti natsionalnoi stratehiyi rozvytku osvity Ukrainy: Proceedings of All-Ukrainian Scientific-Practical Conference (Sloviansk, 9-10 October 2015)*. Sloviansk: DVNZ «DDPU». [in Ukrainian]
5. Yakunin, V. A. (1998). *Pedagogical psychology*. Spb.: Izd-vo «Polius». [in Russian]

Information about the author:

Balakireva Viktoriia Anatoliivna

torri.kosenko@gmail.com

State Institution «South- Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»
26 Staroportofrankivska Str., Odesa,
Odesa region, 65020, Ukraine

doi:

Received at the editorial office 29. 05. 2018.
Accepted for publishing 13. 06. 2018.